

BEZBEDNOST MULTIKULTURNOG DRUŠTVA

REZIME: Prema shvatanju multikulturalizma evropskih i anglosaksonskih škola, reč je o fenomenu koji se vezuje za savremene procese u oblasti ekonomije, politike i kulture. Kao takvo, utemeljenje nalazi u neoliberalnom viđenju razvoja društva, oživljavanju i zaštiti socijalnog kapitala i multikulturnih vrednosti u njemu. Ovakva vizija multikulturalizma, na početku XXI veka, u praksi se doživljava dvojako – kao civilizacijski izazov, ali i kao pretnja za bezbednost društva. Mada ne postoji opšta saglasnost u pogledu posebnosti multikulturalizma u savremenom društvu, a ujedno i kao mogućih indikatora pretnji bezbednosti društva, u radu se polazi od socijalno-ekonomskih obeležja, imanentnih praksi liberalnog društva, a i pretnjama u takvom shvatanju bezbednosti društva i države. U predmetu ovoga rada polazi se od pitanja kulturnih obrazaca u strukturi pretnji multikulturnog društva, u smeni ideologija kolektivizma na račun individualizma, sa izraženom tendencijom jačanja identiteta činilaca pluralnog društva. Težište u ovom radu je na razmatranju tih problema na prostoru Jugoistočne Evrope i ex SFR Jugoslavije u protekle dve decenije. Cenim da očekivani rezultati mogu pomoći u definisanju naučne prognoze društvenog razvoja za naredno razdoblje. Smatram da će ovaj rad biti doprinos izučavanju bezbednosti kao savremene društvene pojave u veoma složenim društveno-ekonomskim i kulturnim procesima. Rad se temelji na sekundarnim izvorima, kao istraživačkom doprinosu autora prestižnih škola u svetu, od Habermasa i Fukujame do Hantingtona i jednog dela radova domaćih autora.

KLJUČNE REČI: *kultura, multikultura, identitet, prosperitet, blagostanje, društvene vrednosti, javno dobro, građanski identitet, liberalno društvo, socijalni kapital, bezbednost društva, bezbednost države.*

Uvod

U svetu koji se ubrzano menja, od bipolarnog preko unipolarnog ka multipolarnom, a težište ekonomske moći sve više pomera sa zapada na istok, „... došlo je do značajne konvergencije interesa globalnih ekonomskih i političkih institucija u svetu“,¹ utemeljenih u neoliberalno-doktrinarnim vizijama razvoja društva. U tim vizijama ističe se *individualizam* naspram ranijeg *kolektivizma*, a potenciraju *multikulturne vrednosti* uopšte i njihova zaštita.

¹ Frensis Fukujama, *Sudar kultura*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1997, str. 13.

Multikulturalizam je jedno od pitanja koje, duže vreme, zaokuplja intelektualne krugove iz oblasti sociologije, politologije i prava, kako evropskih tako i anglosaksonskih škola. Reč je o fenomenu koji, istovremeno, ima bezbednosni značaj i za društvo i državu i u formi nekonvencionalnih izazova i pretnji. Iako sam pojam ima dublje istorijske korene, u savremenim procesima multikulturalizam je, posebno, aktuelizovan na prelazu iz „doba ideologija“ u „doba kultura“², odnosno na prelazu u XXI vek.

Tokom XX veka, a naročito u nekim periodima, multikulturalizam je bio u senci sveta podeljenog dubokim ideološkim rascjepima, pa se, npr., na kraju veka „rušenje Berlinskog zida“ simbolično doživelo kao njihov kraj. Kraj toga veka obeležio je i kraj za monarhiju, fašizam, liberalnu demokratiju i komunizam, kao krajnje suprotstavljene društvene sisteme i koncepte. Bio je to vek u kome su kulturne posebnosti bile deo tih konceptata, a one instrumentalizovane, u borbi za političku i ekonomsku prevlast. U tim razdobljima, različite zemlje opredeljivale su se za različite puteve ka ekonomskom i socijalnom blagostanju. Dok su jedne perspektivu tražile u protekcionizmu i korporativizmu, druge su se opredelile za put slobodnog tržišta, socijalističkog centralizovanog ili samoupravnog planskog razvoja. Danas je najveći deo njih prihvatio ili prihvata liberalne demokratske političke institucije i modele tržišno orijentisanih ekonomija. Tako je i celokupan proces savremenog razvoja interesno usmeren, ne samo na konvergenciju interesa institucija oko modela „demokratskog kapitalizma“ nego i oko jednog procesa kulturnog unitarizma u formi multikulturalizma.

Kada se sve to posmatra kroz optiku filozofije bezbednosti, onda se u tom procesu može detektovati primarna potreba da se objektivno i naučno istraži socijalna i multikulturalna struktura političke zajednice u novom vremenu. Ovaj pristup je posebno važan iz dva, osnovna razloga. Prvi, zbog pitanja projekcije društvenog razvoja posle završetka II svetskog rata, a, drugi, zbog pitanja društvenog razvoja posle kraja hladnog rata. Kada je reč o prvom razlogu, u naučnim i stručnim radovima prevladavaju analize u vezi sa društvenom transformacijom i podelom ratnih saveznika u posleratne protivnike. U ovom slučaju, predmet analize brojnih škola mišljenja su, uglavnom, političke, ekonomske i vojne doktrine i strategije. Međutim, malo je radova koji ukazuju na napore i na finansijska sredstva koja su, počev od kraja II svetskog rata, ulagale profesionalne organizacije državnih administracija da bi se izvršila *podela u intelektualnom svetu* po vrednosnim pitanjima među politički i ekonomski već podeljenim ratnim saveznicima. Put podela u ovom svetu baziran je na promociji kulturnih vrednosti liberalnog društva, zasnovanih na principima slobode i demokratije, i uticao je, preko umetnosti i književnosti, najpre na komunističku levicu, a preko nje na elitu koja bi dalje uticala na mase.³ Drugi pristup važan je radi sagledavanja, najpre

² Vesna Stanković Pejnović, „Identitet i multikulturalizam nacionalnih država na Balkanu“, *Meridijani*, Matica crnogorska, jesen 2010, str. 128.

³ Detaljnije videti: Slobodan I. Marković, *Obaveštajne službe NATO i društvene promene u Evropi*, doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Sadu, 1993; Gian Luigi Cecchini & Giuseppe Liani, *Il Colpo di Stato-Media e Diritto Internazionale*, AMON, 2012; Ian Macchiuan, *Miele*, Einaudi, prev. sa engl. (Sweet tooth), 2012.

same strukture društva u hladnom ratu, a zatim stepena korelacije između tradicionalnih kulturnih posebnosti i razlika u pristupima pojedinih škola u odnosu na njih u novom dobu. Ti pristupi su, u ovom radu, primarni, u posebnim, fenomenološkim pitanjima bezbednosnog značaja posle kraja hladnog rata, na relaciji *multikulturno društvo – identitet – nacionalizam*. U praksi, manifestuju se kroz posledice nastale usled razlika u shvatanju nacije, u procesu internacionalizacije manjinskih pitanja i stvaranja nacionalne države – sa osloncem na prevaziđenu ideologiju koja vodi u nacionalizam, a što predstavlja objektivnu pretnju u izgradnji novonastalih nacionalnih država. Za nas ovaj problem ima poseban značaj, pre svega, zbog nepostojanja naučne istine o nastanku i razvoju društvenih zajednica u procesu destrukcije Jugoslavije. U nedostatku rezultata objektivnih naučnih istraživanja, na prostoru nekadašnje zajedničke države, primera radi, prisutne su različite tendencije za: promenu „istorijskog koda srpskog naroda“, za tradicionalizam u odavanju priznanja palim „borcima“ za „slobodu“ jednih od drugih u istoj društvenoj zajednici, i/ili u samom kulturnom preporodu i u nacionalnim homogenizacijama novonastalih država. Sve se to odvija u političkom poretku „neideološkog doba“, na početku novog veka, koji nije doveo ni do „kraja istorije“, a ni do „smaka sveta“. U očekivanju takve istine, empirija nas uči da je pad „gvozdene zavese“ širom otvorio vrata, ne samo kapitalu i privrednim mehanizmima kredita i kamata, nego i da kraj prethodnog veka i „ideološkog doba“ nije ujedno označio i kraj društvenih izazova i pretnji čoveku, njegovom društvu i institucionalnom sistemu. Na te izazove i pretnje, i na uticaj njihove složenosti na društveni razvoj u novom veku, sa podjednakom ozbiljnošću ukazuju autori iz Rusije i SAD. Tako je početak novog veka Tatjana Gračova okarakterisala kao „... vreme antihristove ideologije koja kontroliše gotovo sve oblasti ljudskog života. Centralni stubovi te ideologije su sredstva masovnog informisanja koja su isplela mrežu oko cele planete, na kojoj se sistematski razara jedna po jedna poluga društva“.⁴ Sa druge strane, aludirajući na kraj hladnog rata, američki profesor Zbignjev Bžežinski je u jednom intervjuu na isti problem ukazao ovim rečima: „Ubili smo veliku crvenu azdaju ali smo otvorili bezbroj gnezda malih zmija otrovnica“.

Za razliku od „ideološkog doba“, u novom se potiskuje kolektivizam u odnosu na individualizam. Društvo socijalne pravde se sekuritizuje⁵, viševekovno bogatstvo duhovnog života se politizuje, omalovažavaju se kulturne tradicije i patriotizam, a kao

⁴ Gračova, Tatjana, *Sveta Rusija protiv Hazarije – Algoritmi geopolitike i strategije tajnih ratova svetske zakulise*, prevod sa ruskog, Sveta Rusija, Beograd, 2009, str. 3.

⁵ Termin (preuzet od Ralfa Emersona, vanr. prof. i zamenika voditelja studija na Institute of Defence and Strategic Studies [IDSS] na Nanyng tehnološkom univerzitetu u Singapuru) izvorno označava unapred definisanje pretnje kao pretpostavke za „preventivno“ (često moguće i ekstenzivno) šticeenje društva – države od takvih pretnji. Autor upozorava na to da upotreba termina za *nevojna pitanja* može dovesti do militarizacije drugih sektora (političkog, društvenog, ekonomskog, ekološkog) i podsticanja za suzbijanje pretnji vojnom silom.

Detaljnije videti: Ralf, Emerson, *Cooperative Security and the Balance of Power in ASEAN and the ARF*, London: Routledge Curzon, 2003, i *Non-Traditional Security in the Asia-Pacific: The Dynamics of Securitisation*, Singapore: Eastern University Press, 2006.

modus vivendi izdiže vrednost liberalnog shvatanja individualizma u formi brzine (ne)etičkog bogaćenja nove „elite“, kao (ne)moralni običaj ili samo kao (ne)moral. Taj model pohlepnog ponašanja, na svakom koraku i u svakoj prilici, nova je pretnja u posrnujoj kulturi socijalnog rasepa, u kojem se koncentriše neslućena moć za manjinu i nemoć za većinu građana. U tom modelu, dok intelektualci čute, politički predstavnici, kao produžena ruka globalista, neretko rade ono što je dijametralno suprotno interesima vlastite države i naroda. U medijskoj instrumentalizaciji sintagme „*suočavanje sa prošlošću*“ poriče se kolektivna prošlost, svest o zajedničkoj istorijskoj sudbini i kontinuitetu, omalovažava nacionalna samosvest i identitet. Pri tome se pažnja javnosti usmerava na jedan novi fenomen *društvene bezbednosti* sa rešetkama⁶ umesto cveća na prozorima, ljudskim pravima za kriminalce i amnestijama za prevarante. Za celokupan proces u „neideološkom dobu“ intelektualci prestižnih škola u svetu smatraju da se, u suštini, radi o modelu sukoba kultura, o problemima funkcionisanja multikulturalnih zajednica zbog „nerazvijene demokratije“ i kršenja „humanitarnih prava“, o aktivnostima moćnih terorističkih grupa, čak i tamo gde su multikulturalne zajednice bile uzor tolerancije i suživota u miru.

Siguran sam da će ljudi koji bolje od mene poznaju filozofiju kulturalizma svojim razmatranjima doprineti da se, iz ovog ugla, bolje upozna savremeni karakter socijalne bezbednosti, a koji je nemoguće razumeti bez šireg pogleda na način na koji su organizovana i na koji funkcionišu moderna društva.

Savremena shvatanja bezbednosti

Vojnici su u pravu kada prave razliku između informacije koja je dobijena u „sirovom stanju“ i obaveštenja, koje je, u stvari, informacija provučena kroz bar „trostruko sito“: *procenu izvora*, *procenu sadržaja informacije* i *proveru informacije*. Radi toga, savremeno shvatanje bezbednosti mora biti rezultat sistematskog izučavanja svih informacija i indikatora koji bi mogli da imaju karakter pretnji. Zajedno sa tradicionalnim, savremeno shvatanje predstavlja nadgradnju bezbednosti kao posebne poddiscipline međunarodnih odnosa. Još u okviru tradicionalnog shvatanja, ovom poddisciplinom međunarodnih odnosa pojedini univerziteti su počeli da se ozbiljnije bave između Prvog i Drugog svetskog rata.

Savremeno shvatanje bezbednosti vezano je za kraj XX i početak XXI veka i društvene promene koje se od tada javljaju i odvijaju u društvu, državi i u međunarodnim odnosima. Od naučnih pristupa proučavanju bezbednosti očekuje se, pre svega, da objasne filozofsku i politološku pozadinu velikih promena u kojima je došlo do pre-

⁶ O društvenoj bezbednosti detaljnije videti: Kopenhagenska škola (Ole Wæever, prof. na Odseku za pitanja nacionalne bezbednosti na Mornaričkom postdiplomskom studiju, Monterey, SAD i Buzan Barry, prof. međunarodnih odnosa na London School of Economics, UK, i dr.), *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, London, 1993, i Buzan, Barry, *People, States and Fear: An Agenda for International Studies in the Post-Cold War Era*, London, 1991, Harvester Wheatsheaf, 2nd edn.

krajanja i brisanja jedne kolektivne istorije, zatim do pojave novih rasprava o karakteru multikulturalizma i ljudskih prava, sa praktičnim implikacijama na bezbednost, a, sve to, u novoj prirodi pluralnog društva *autonomnih organizacija*.⁷ U toj novoj prirodi društva stanje je postalo zavisno od odnosa interesa različitih grupa u politici i ekonomiji, društvu i državi, pa i u najširoj društvenoj, odnosno međunarodnoj zajednici. U neoliberalnoj filozofiji bezbednosti takvog društva, izdiferencirana i veoma moćna manjina, osloncem na kamate i kredite kao institucionalizovane privredne mehanizme i političku elitu, želi da privede većinu u jedinstven poredak, u kojem *individualizam* predstavlja kamen temeljac interesovanja ličnosti. Ta nova priroda društva tumači se kao „... *moralna i politička osnova za individualističko ponašanje*...“⁸ iako, istovremeno, guši mnoge ranije tendencije ka grupnom životu. U takvom društvu, od primarnog značaja za društveni razvoj (liberalizma) ističe se značaj *konvergencije političkih i ekonomskih interesa*⁹, ali i sasvim novih obrazaca „razvoja“, koji se manifestuju kao dvosekli mač u smislu „izazov/pretnja“ od individualizma do društva, države i šire. U tim obrascima zaštita ljudskih prava postavlja se *individualistički* prema ljudskoj jedinci, ali ne i prema narodu kao kolektivu. To su obrasci u kojima je civilnom društvu, odnosno nevladinim organizacijama, stavljeno u zadatak da ispituju pojedinačne povrede *prava čoveka* u unutrašnjem poretku države, ali ne i u slučaju masovne povrede koje proizlaze iz nametanja sankcija, pretnji i/ili upotrebe sile, ili, pak, korišćenja nedozvoljenog oružja. Ovde bi trebalo imati u vidu da ipak sve nije tako, jer se uočavaju pojave da neke nevladine organizacije, ipak, nastoje da ispituju („istražuju“) i neke slučajeve tih masovnih povreda osnovnih ljudskih prava. Ali stiče se utisak da se to radi sa unapred zadatim stereotipima (tzv. „opšteprihvaćenim ocenama i stavovima“), pa se ta „istraživanja“ usmeravaju tako da učvrste te stereotipe, a zapravo opravdaju neke slučajeve masovnih kršenja ljudskih prava. Problem je utoliko veći ukoliko to rade nevladine organizacije koje nemaju naučnoistraživačke kapacitete i (nikakvu) naučnu reputaciju, nemaju raspravljene naučno verifikovane programe istraživanja, metodologiju itd., ali imaju, u nekim slučajevima, izraženo nastojanje da dobiju „državni pečat“ na rezultate takvih „istraživanja“. Tako se, primera radi, razvoj i unapređenje ideologije ljudskih prava neretko javlja kao mač za razbijanje nacionalnih država, koje su, inače, u ideologiji označene kao *najveća prepreka ili pretnja u razvoju procesa globalizacije*¹⁰. U tom procesu, dodatni, bezbednosni pro-

⁷ Detaljnije videti: Avramov, Smilja, *Civilno društvo i nevladine organizacije*, Nova Evropa, Beograd, 2006, str. 45–49.

⁸ Frensis Fukujama, *op. cit.*, str. 283.

⁹ *Isto*, str. 13.

¹⁰ Detaljnije videti: Simeunović, Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država*, Ogledi, Beograd, 1995; Džin Šarp, *Od diktature do demokratije – rušimo prepreke gradimo mostove*, prevod sa engleskog, Beograd, 1999; Avramov, Smilja, *Civilno društvo i nevladine organizacije*, Nova Evropa, Beograd, 2006, str. 283–284.

Uporediti: Boško Jakšić, „Američka upozorenja ne plaše Egipat“, i: „Uloga Srba u egipatskoj revoluciji“, *Politika on-line*, 10-02-2012, www.politika.rs (15.45), ili *Politika* 10-02-2012, str. 2.; i Zlatko Bogatinovski, „Pakleni posmrtni globalni život Otpora“, *Pečat*, br. 195/2011, str. 35–39.

blem predstavlja tzv. zakulisni novac, koji kroz različite „*kriminalne kapije*“ uvlači u društvo kreiranjem zakulisnih instrumenata moći, pa se dalje zagovaranje demokratije, ljudskih prava i multikulturalnog društva manifestuje samo kao puka predstava. Na to detaljnije ukazuju i novije (kritičke) škole bezbednosti tumačenjem da je društvo ušlo u novu fazu razvoja u kojoj se vojne pretnje ne smatraju jedinom opasnošću za bezbednost države i društva.¹¹

Naravno, ovim ne želim reći da pretnje bezbednosti društvu nisu postojale i ranije. Međutim, one su danas poprimile takve oblike i razmere da su, u praksi, teško prepoznatljive, što je i logično s obzirom na njihovu (ne)zastupljenost u društvenim naukama.

Posmatrajući bezbednost kao stanje savremenog društva, cenim da je, danas, u najnepovoljnijem položaju kuturni i nacionalni identitet mnogih društava, i da su ta pitanja za njihov održivi razvoj postala važnija i od samog nataliteta. Reč je o takvim vrstama pretnji koje proizvode društvena stanja, koja bih uporedio sa onim u gasnim komorama. U njima društvo i država, postepeno – brže ili sporije, odumiru, gubljenjem osećaja nacionalne samosvesti, identifikacije, solidarnosti i patriotske lojalnosti. Nesumnjivo, reč je o prirodi pretnji čije su posledice pogubnije za održivi razvoj i nacionalno bogatstvo društva i države od fizičke brojnosti građana ili od demografskog rasta.

Poznato je da su se kroz istoriju menjale doktrine i sredstva uticaja na bezbednost društva. Međutim, kako ističe Rože Mikijeli,¹² uvek se vodilo računa o „*stanju duha*“ u društvu. To pitanje je aktuelno i danas, pre svega radi revitalizacije vertikale socijalnih vrednosti, stvaranja poštovanja i poverenja u sistem vrednosti na širem evropskom prostoru,¹³ a ne samo u novim društveno-političkim zajednicama na prostoru ex-Jugoslavije. S tim u vezi, odgovorni za „*stanje duha*“ treba da imaju ne samo osećaj za javnost i za njeno trenutno stanje, nego i za prepoznavanje pretnji i osnovnih ciljeva na koje se usmeravaju subverzivne aktivnosti u društvu, kao što su:

- *demoralisanje naroda* kao ciljne grupe koju treba razjediniti na sastavne delove koji ga sačinjavaju;
- *diskreditovanje vlasti*, njenih branilaca, funkcionera, uglednih ljudi;
- *neutralisanje javnosti* da bi se sprečila svaka opšta i spontana akcija u korist vladajućeg poretka.

Ova neutralizacija podrazumeva „*da se većini nametne ćutanje koje izražava apatiju, a ne osudu agitatora*“,¹⁴ i, naravno, da se ne prepozna priroda akcije kao pretnja bezbednosti društvu.

¹¹ Detaljnije videti: Collins, Alan, *op. cit.*

¹² Mucchielli, Roger, *La Subversion*, Bordas Paris C.L.C., Paris, 1976.

¹³ Videti: „Mai come oggi serve il senso morale“, apel predsednika Republike Italije Đorda Napolitana i kardinala Đanfranka Ravazija, *Il Piccolo*, 6. oktobar 2012, str. 5, i „La politica e inadeguata neccessario un rilancio morale“, *La Repubblica*, 6. oktobar 2012, str. 1, 2 i 3, i/ili: www.repubblica.it; www.ilpiccolo.it.

¹⁴ Volkov, Vladimir, *Dezinformacija, od trojanskog konja do interneta*, prevod sa francuskog, Naš dom i Age d'Homme, Beograd, 2002, str. 17.

U analizi savremenih problema bezbednosti multikulturalnog društva neophodna je strukturna analiza različitih indikatora. Ovde posebno ukazujem na prilično zanemarene pretnje i, u okviru njih, na sadržaje koji ugrožavaju:

- opstanak porodice u tradicionalnom smislu;
- funkcionisanje tradicionalnih institucija;
- osećanje društvene pripadnosti ljudi;
- poverenje javnosti, kao očekivanja jednih članova zajednice da će se drugi članovi te zajednice ponašati regularno, pošteno i kooperativno;
- etičke vrednosti u poslovnim odnosima;
- smisao za zajednicu (kulturnu, etničku i državu);
- nacionalni identitet i državotvornu svest;
- nacionalni prestiž kao simboličko „dobro“ i otvaranje puta u procesima ka materijalnim dobrima.

Primeru radi, ako analiziramo sadržaj indeksa prosperiteta, polazeći od pretnji za porodicu kao prvu, tradicionalnu vrednost u društvu, onda možemo konstatovati da je ona već dovedena u pitanje. Za današnju porodicu u Srbiji *„postoje nalazi da su različiti nivoi ekonomskog razvoja povezani sa različitim vaspitnim stilovima. Oni koji su bogatiji trude se da kod dece podstaknu nezavisnost, toleranciju, inicijativu, kritičnost, autonomnog pojedinca..., dok siromašniji insistiraju na nekritičkoj poslušnosti i pokornosti, što su karakteristike ‘društvenog karaktera’ koji nije kompatibilan s potrebama modernog demokratskog društva. Ideal socijalnog napredovanja za porodicu u Srbij, danas je – ulazak ‘preko noći’ u politiku, kupovina diploma ‘na brzaka’, a uzori mladih su pevačice i kriminalci“*.¹⁵

Mada Srbija nije jedino društvo na balkanskom i evropskom prostoru sa sličnim karakteristikama, za nas je ovo pitanje porodice značajno i sa aspekta funkcionisanja institucija države, pre svega u pogledu utvrđivanja *obrazovnih standarda*. Naime, ako se složimo sa pomenutim obrascima vaspitnog ponašanja porodica, onda se postavlja pitanje i obrazovnih standarda, što je u nadležnosti države a ne porodice. Dakle, ako je interes države da ima „zdravu“ porodicu i društvo onda ona mora voditi računa kakvi su standardi u obrazovnom sistemu, da li se u školama obrazuju poslušni pojedinci kao poželjna društvena vrednost, odnosno da li se u osnovnim i srednjim školama vaspitava i uči a u visokim studira i razvija kritičnost, te, na kraju – ko ih obrazuje?

U komentaru na rezultate istraživanja društvenih vrednosti engleskog instituta „Legatum“ za 2012. godinu socijalni psiholog Zoran Pavlović sa grupe za psihologiju beogradskog Filozofskog fakulteta je istakao: *„Nalazi ‘Legatuma’ pokazuju da je u našem društvu nivo socijalnog vrlo nizak, a interpersonalno poverenje među najnižim u Evropi...“*¹⁶ Prema ovom sociologu, ocene pomenutog instituta ne iznenađuju, jer ih

¹⁵ Detaljnije videti: Brkić, Miša, „Za blagostanje nam fali socijalni kapital“ (komentari socijalnih psihologa – Zoran Pavlović i Đokica Jovanović), *Novi magazin*, br. 88, 3. januar 2013, str. 14.

¹⁶ *Op. cit.*, str. 12.

potvrđuju nalazi i mnogih drugih istraživanja. Uzimajući u obzir rezultate istraživanja i druga relevantna mišljenja, može se zaključiti da je naše društvo izloženo ozbiljnim pretnjama koje mogu imati drastične posledice i za Srbiju kao državu. Ovaj problem je utoliko značajniji ukoliko se imaju u vidu upozorenja da je Srbija „... *društvo u kojem niko ni u koga nema poverenja, niko ni od koga ništa ne očekuje...*“¹⁷ Posledice ovakvih saznanja o društvu mogu biti najpogubnije za mlade, školovane, ljude čije školovanje predstavlja investiciju ove države. Nažalost, isti izvor ukazuje na to *da Srbija nije dobro mesto za život, što im povećava želju da odu iz zemlje, a upravo bi oni morali da ostanu i da, u budućnosti, vode ovu državu.*

Bezbednost multikulturalnog društva podrazumeva odgovore nauke na sasvim nova pitanja o uzrocima i izvorima pretnji:

- državnog i drugih vrsta terorizma;
- destrukcije višenacionalnih i višekulturnih zajednica;
- novih oblika ponašanja državnih i nedržavnih aktera u ostvarivanju geopolitičkih i geoekonomskih interesa (npr.: pod motom „do slobode nasiljem“ ili „rušenjem prepreka i izgradnjom mostova – od diktature do demokratije“);
- prirode sukoba civilizacija i sudara kultura;
- novih formi kriminala (ekonomskog, energetskeg, ekološkog i dr.);
- ilegalnog prometa, zaključno sa pretnjama identitetu.

Bez obzira na nedostajuće dimenzije državnosti i tranzicione probleme, koji prate razvoj države i javne administracije, nesporno je da koncepcija savremene bezbednosti zavisi, najpre, od stepena budnosti i kvaliteta intelektualne elite, a zatim od mere u kojoj njen karakter shvataju politička, privredna, vojno-policijska i ostale društvene elite.

Polazeći od shvatanja da socijalno poverenje vodi prosperitetu, a nepoverenje naroda u elite daljem ugrožavanju društva i države, za nauku i za struku su veoma upozoravajuća saznanja da građani u Srbiji vide elitu „... *kao najcrnji deo društva koja je na te pozicije stigla kvarnim putem i ne zaslužuje nikakvo poverenje...*“¹⁸ Socijalni psiholog Zoran Pavlović napominje da Srbija ima *zarobljenu državu*, u kojoj je na delu zavera elita protiv stručnosti. U tom smislu, naš paradoks je poseban jer državu moraju da modernizuju oni koji od nje žive, pa se postavlja pitanje i zašto bi se takvima isplatilo da u društvu bude mnogo stručnih i kompetentnih ljudi.¹⁹ Iako deo intelektualne elite, a i nauka, ukazuje na moguća organizaciona i druga rešenja – u praksi još uvek ne postoje pretpostavke, ni subjektivne, pa možda ni materijalne, za njihovu uspešnu implementaciju.

Sve ovo pokazuje da se savremena bezbednost više ne može posmatrati, primar-

¹⁷ *Op. cit.*, str. 14.

¹⁸ *Op. cit.*, str. 12.

¹⁹ Detaljnije videti: *Novi magazin*, *op. cit.*, str. 12, i Frensis Fukujama, *Građenje države*, prevod sa engleskog, Filip Višnjić, Beograd, 2007.

no, kao bezbednost države, a ni sprečavanje pretnji samo osloncem na vojnu silu. Prelazak iz „doba ideologija“ u „doba kultura“, koji se poklapa sa rušenjem socijalističkog poretka, ponovo ističe *kolektivne kulturne identitete i bezbednost, koja podrazumeva „održivi razvoj tradicionalnih obrazaca jezika, kulture, verskih i nacionalnih identiteta kao i državnih običaja“*²⁰. U modernom poimanju društva, uređenog na principima „teorije grupa“, izgradnja države može se transformisati u bezbednosni problem u onim društvima koja nastoje da zadrže ideologiju *stvaranja nacionalne države utemeljene na nacionalizmu*²¹. Suština ovog problema je u suprotnim diskursima – između očuvanja nacionalnog identiteta i dominantne kulture i prihvatanja interesa grupa i zahteva manjina²², poštovanja kultura različitosti i unapređenja moralnog progresa za održivi razvoj u kome dominira zblizavanje interesa političkih i ekonomskih elita u društvu (a ne samo u državi).

Identitet, nacionalizam i multikulturalizam

U definisanju identiteta, uopšte, možemo se složiti sa Džozefom Batlerom da je „*identitet sve ono što jeste da jeste, a ne nešto drugo*“²³ ili, posebno, možemo reći da je *identitet način na koji pojedinci i grupe definišu i doživljavaju sami sebe*. Analogno tome, društveni identitet predstavlja način *kako pojedinci doživljavaju svoju zajednicu i sebe u njoj*, a društvo kao zajednicu zasnovanu na kolektivnom identitetu, koji se definiše kao „*ono što omogućava korišćenje reči 'mi'*“²⁴.

Nacionalni identitet, kao vrsta kolektivnog identiteta, ukazuje na sličnost unutar grupe, kao i na različitost između grupa ili u odnosu na druge grupe. Nacionalni identitet podrazumeva osećaj pripadnosti društvenoj – nacionalnoj ili etničkoj grupi

²⁰ *Op. cit.*, str. 122–123.

²¹ Detaljnije videti: Simeunović, Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država*, Ogledi, Beograd, 1995.

²² Najpoznatiju definiciju manjine dao je Federiko Kapotorti, specijalni izvestilac Potkomisije UN za suzbijanje diskriminacije i zaštitu manjina. Prema njemu, „manjina je grupa manja od ostatka stanovništva države, koja je u nedominantnom položaju, a čiji članovi, koji su državljanima te države, imaju etničke, verske ili jezične odlike drugačije od ostatka stanovništva i iskazuju, makar samo implicitno, osećaj solidarnosti usmeren na očuvanje svoje kulture, tradicije, vere i jezika“.

Moderno zakonodavstvo nije u sebe inkorporiralo postojanje manjina jer je usmereno samo na dva entiteta: *državu i pojedinca*, a bazira se na dva ekskluzivna principa: *identitetu i nekontradikciji*, koji nisu povezani. Naime, *manjina* nije ni *država* niti *pojedinaac*. Međunarodno pravo je našlo rešenje manjinskog pitanja tako što je inkorporisalo manjine u oba entiteta; po prvom se stvaraju države, a po drugom se manjinska zaštita posmatra kao zaštita pojedinca.

Federico Capotorti, *Studija o pravima osoba koje pripadaju etničkim, verskim i jezičkim manjinama*, UN: New York, 1991, str. 91.

²³ Videti: Blekburn, Sejmon, *Oksfordski filozofski rečnik*, prevod sa engleskog, Svetovi, Novi Sad, 1999, str. 167.

²⁴ *Op. cit.*, Wæver, 1993, str. 17.

i uverenje da se te komponente, i s njima povezani interesi i ciljevi, mogu realizovati u tom *etnicitetu*, ili pomoću njega. Nacionalni identitet, istovremeno, određuju objektivni i subjektivni elementi. U objektivne elemente spadaju: *jezik, državnost i religija*, a u subjektivne elemente: *svest o vlastitoj nacionalnoj pripadnosti ili subjektivnom osećaju nacionalnoj pripadnosti*.

U praksi, kada se analizira bezbednost multikulturalne zajednice, *nacionalni identitet* se, veoma često, tumači kao društvena pretnja. Radi toga treba biti oprezan u prepoznavanju izrazito „tanke“ granice, posebno u situacijama izraženijih tendencija jačanja elemenata nacionalnog identiteta i opasnosti da se on, u procesu homogenizacije, izjednači sa *nacionalizmom* i nacionalističkom ideologijom. Suština bezbednosti multikulturalne zajednice ogleda se u težnji da se kulturne i etničke razlike uzdignu na nivo „političkog principa“ i da se, na taj način, definišu kao jedini legitimni tip u društvu. Nasuprot *ideologiji nacionalističke politike* definiše se *konstitucionalna politika*, koja polazi od *realne stvarnosti*.

Ideologija *nacionalističke politike* predstavlja radikalnu politiku koja nastoji da uspostavi ***primat ideološkog nad realnim*** u cilju radikalne izmene stvarnosti i njenom usklađivanju sa nekakvim *a priori* konceptom. Za razliku od nje, *konstitucionalna politika* nastoji da, osloncem na političke institucije i institucije pravde, kompromisom, rešava protivrečnosti između *grupnih i individualnih interesa* u društvu.

Međutim, kada se radi o bezbednosnoj prirodi *etničkog principa* i vezi između *etnosa* i *demos*a, tj. ***nacionalizma*** i ***građanstva*** (uspostavljenog Francuskom revolucijom), po Habermasu, ona ima privremeni karakter. Po njemu, ta veza ne mora da ugrožava postojanje i poštovanje građanskih principa i funkcionisanje demokratije,²⁵ pa čak i ako se tumači u etničkom kontekstu. Analogno tome, poštovanje principa organizovanja i razvoja građanskog ili civilnog društva, u formi interesnih grupa, ukazuje na građanski identitet kao privrženost liberalno-demokratskim vrednostima, zajedno sa civilnim (građanskim) vrlinama. ***Ovakvo shvatanje identiteta povezano je sa individualnim određenjem pojedinca kao političkog subjekta, bez obzira na njegovu etničku pripadnost.*** Takav identitet predstavlja *građanski identitet*, a on podrazumeva toleranciju i sklonost za učestvovanje u oblikovanju političkog procesa i u njegovoj promociji kao *javnog dobra*. Zagovornici ovog pristupa smatraju da takav identitet pruža ljudima mogućnost da aktivno učestvuju u političkom procesu sa ciljem da doprinesu da javna vlast bude odgovorna i prihvatljiva. Takva javna vlast treba da doprinese *jačanju poverenja* i njihove društvene funkcije u multikulturalnom društvu, kao i većem značaju *posredujućih društvenih struktura kao što su susedstvo, crkva, sindikati i drugih vrednosti koje se mogu podeliti sa drugima i zajedništva sa onim koji ih okružuju*,²⁶ a imaju obeležja građanskog identiteta.

Klasično liberalno promišljanje o građanskim jednakostima i slobodama zasniva se na pretpostavci da *svi ljudi žive u jedinstvenoj zajednici*. Polazeći od političkog i

²⁵ Habermas, Jürgen, „Citizenship and National Identity“, u: Omar Dahbour, Micheline R. Ishlay (ed.), *The Nationalism Reader*, New Jersey: Humanites Press, 1995, str. 335.

²⁶ Frensis Fukujama, *op. cit.*, str. 20.

kulturnog aspekta takve zajednice, smatra se da pojedinci koriste politička prava i odgovornosti koji proizlaze iz liberalističkog shvatanja pravde i da svi njihovi sugrađani žive unutar iste političke zajednice i kulturnog miljea. Takvo shvatanje, dalje, podrazumeva da, u kulturnoj zajednici, pojedinci, s vremenom, oblikuju i revidiraju svoje ciljeve i očekivanja, s obzirom na to da dele vrednosti iste kulturne zajednice (jezik, običaji i prošlost) koja određuje njihovu kulturnu pripadnost, ali ne ukazuju na to da se oni na taj način asimiluju i da gube svoj identitet. Istina je da, u praksi, postoje slučajevi u kojima se **politička zajednica poklapa sa kulturnom zajednicom**, kao što je slučaj u nacionalnoj državi, i na šta implicite ukazuje većina savremenih političkih teorija.²⁷ Međutim, kada se analizira bezbednost multikulturnog društva, **problem se javlja ukoliko se ta dva oblika zajednice ne poklapaju**.

U analizi bezbednosti političke i kulturne zajednice posebnu pažnju treba obratiti na *političku zajednicu koja sadrži dve, tri ili više grupa različite kulture, jezika i kulturnih tradicija*. Takvu sliku nalazimo u multikulturnoj državi tipa Srbije, kao i u drugim *kulturno pluralnim državama*.²⁸ Ono što je zajedničko za jedne i druge zajednice, pluralne i nepluralne, jeste uloga *kulture*. Naime, kultura i kulturni odnosi čine pretpostavku za sve ostale društvene odnose (ekonomske, političke, klasne, ideološke, moralne, obrazovne...) i za bezbednost kao društveno stanje. Kada se to pitanje posmatra u kontekstu društvene bezbednosti i izgradnje novonastalih država na prostoru ex SFR Jugoslavije, onda se ne može zanemariti pojava etnocentričkog nacionalizma u njima. Ne može se, naravno, očekivati da će on jednostavno nestati u nekom „alternativnom modelu društva“ ili u razvoju ideologije liberalizma. Smatram da, uzimajući u obzir različite naučne pristupe, izučavanju fenomena identiteta – ličnog, grupnog i nacionalnog – nije moguće, naučno zasnovano, prihvatiti univerzalizam i kosmopolitizam koji bi isključivali, manje-više, bitne elemente nacionalnog identiteta.

Naravno, ovde ne treba gubiti nadu o mogućnostima za ostvarivanje građanskih jednakosti uz očuvanje nacionalnog identiteta, koji u sebi sadrži liberalne i neoliberalne elemente. Valja naglasiti da građanski i nacionalni identitet, kao različiti načini ili aspekti, imaju jednu zajedničku crtu, a to je *samosvest* kao suštinsko određenje čoveka, koje ga čini društvenim i političkim bićem u zajednici i državi. To određenje kod čoveka treba izgrađivati u vaspitnom i obrazovnom procesu, razvijati u pravnom i konstitutivnom poretku, uz uvažavanje prastare konstatacije da je „... čovek po prirodi političko i državotvorno biće“ (gr. *zoon politikon*).

²⁷ Detaljnije videti: Ostron, Vincent, *Politička teorija složene republike*, Informator, Zagreb, 1989; Sasen, Saskia, *Gubitak kontrole? Suverenitet u doba globalizacije*, Beogradski krug, 2004; Pašić, Najdan, *Uporedni politički sistemi*, Institut za političke studije FPN, Beograd, 1981; Vasović, Vučina, *Savremeni politički sistemi*, Naučna knjiga, Beograd, 1987; Axford, Varrie i dr., *Uvod u politologiju*, Politička kultura, Zagreb, 2002.

²⁸ Detaljnije videti: Kymlicka, Will, *Multicultural Citizenship. Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford: Clarendon Press, 1995.

Politika bezbednosti multikulturnog društva

Politika bezbednosti multikulturnog društva predstavlja sastavni deo *bezbednosti održivog razvoja društva i njegovih obrazaca kao što su jezik, kultura, vera, nacionalni identitet i državni običaji*.²⁹ Ovaj neorealistički pristup bezbednosti vezuje se za evropsku školu koja bezbednost tumači u pet sektora nacionalne ili državne bezbednosti. Društvo se shvata kao samo jedan bezbednosni sektor, čije ugrožavanje predstavlja pretnju i državi. Bezbednost države i društva, svakog u svom smislu, smatra se prihvatljivom ukoliko se ostvari u političkom, ekonomskom, društvenom i ekološkom sektoru, a neprihvatljivom u svim tim sektorima ukoliko je izložena vojnim pretnjama.

Za shvatanje savremene politike bezbednosti ključno pitanje je u razumevanju same *ideje preživljavanja i vrsta pretnji*. Tako, dok se „*državna bezbednost bavi pretnjama državnom suverenitetu – ako država izgubi svoj suverenitet ne može preživeti kao država, a društvena bezbednost se bavi pretnjama vlastitom identitetu – slično tome, ako društvo izgubi svoj identitet neće preživeti kao društvo*“.³⁰ Međutim, kada je reč o bezbednosti multikulturnog društva, važno je imati u vidu da bezbednost države može biti dovedena u pitanje i u slučaju postizanja visokog intenziteta društvene kohezije. Takva situacija je karakteristična za državne programe homogenizacije kada *jačanje identiteta* jedne ili više grupa raste do granice čijim prelaskom mogu da postanu pretnja i da pređu u sukob sa drugim grupama, javnošću ili državom.

Dakle, politika bezbednosti multikulturnog društva predstavlja posebnu potrebu i interes njegovih činilaca za održivi razvoj društveno-političke zajednice u celini, a koja se ispoljava kao politika priznavanja ili nepriznavanja ili odnosa društva i države prema posebnostima identiteta. Na prostoru nekadašnje SFR Jugoslavije ovaj se problem aktuelizuje u sasvim novoj pravnoj prirodi pluralnih (socijalnih, političkih i ekonomskih) zajednica. Bavljenje multikulturnim društvom u ovom smislu pretpostavlja shvatanje da je, zapravo, reč o bavljenju *identitetom grupa*. Imajući u vidu da identitet predstavlja vrednost koja treba da bude *štićena i javno priznata*, onda na suštinu bezbednosnog problema ukazuje i sam put do takvog statusa, na jednoj strani, pri čemu na drugoj strani stepen društvene tolerancije, u procesu njegovog uzdizanja do granice čija percepcija, u javnosti, neće imati obeležje pretnje, bilo u formi nacionalizma, bilo u formi ugrožavanja demokratskog građanstva i jednakih sloboda.

U bezbednosnom diskursu multikulturalizma važno mesto pripada autonomiji pojedinaca kao „*sposobnost dobrog izbora*“, koja je usko povezana s njihovom kulturnom pripadnošću, ali i sa razvojem tolerancije u smislu vrednovanja autonomije pojedinaca od strane drugih. Za ovaj diskurs, u smeni društveno-političkih i ekonomskih sistema, deo evropskih intelektualnih krugova naglašava da rešenje za te

²⁹ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in The Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, 2nd ed., London, 1991, str. 122–123.

³⁰ Navedeno prema: Alan Collins, *Savremene sigurnosne studije*, prevod sa engleskog, Politička kultura, Zagreb, 2010, str. 193.

izazove nudi sam *liberalizam*. Njegovi zagovornici ističu da liberalizam, najpre, otvara prostor snažnom multikulturalizmu u vidu kulturnih prava, a zatim ga i zahteva u slučaju kulturne nejednakosti.³¹

U objašnjenju zahteva manjinskih grupa u multikulturalnom društvu, u savremenoj političkoj filozofiji se kaže da insistiranje na tim zahtevima doprinosi promenama opštih građanskih i političkih prava u okviru liberalne demokratije i da, kroz individualno građanstvo, vodi ka *priznavanju specifičnog identiteta*.³² Kimlicka, jedan od pobornika multikulturalizma i „politike priznavanja“ identiteta, ističe da nepriznavanje partikularnih kultura ugrožava mogućnost neometanog razvoja njihovih identiteta i napominje da se *identitet delimično oblikuje priznavanjem ili nepriznavanjem*. S tim u vezi, pojedinac ili grupa mogu biti izmenjeni ukoliko je njihova slika u društvu ograničena, ponižavajuća ili prezrena,³³ što za takve – pojedince ili grupe – predstavlja pretnju.

Borba protiv društvene marginalizacije pojedinaca, kojoj je posvećena politika priznavanja, usmerena je na kulturne nepravde, na praksu nepriznavanja od strane dominantne kulture i na nepoštovanje različitih kultura (potcenjivanje, kroz stereotipno predstavljanje u javnoj kulturi).³⁴ Habermas daje jednu varijantu politike priznavanja koja bitno ne narušava princip nediskriminacije. On taj stav zasniva na umerenom i branjivom stanovištu o konstitutivnim mogućnostima upravljanja imperativima multikulturalizma u uslovima ustavne i demokratske države. Habermas smatra da prava pripadnika etničkih ili drugih grupa ne mogu biti adekvatno konzumirana ukoliko pripadnici tih grupa nemaju mogućnost da ih artikulišu u *javnoj sferi*. Zapravo, Habermas u politiku bezbednosti multikulturalnog društva uvodi pojam *javne sfere*, temeljeći ga na izrazito političkom viđenju građanstva razvijenog unutar evropskih država-nacija.

Bez obzira na to da li javnu sferu prihvatili kao vrednosnu kategoriju i potrebu ili ne, ovaj pojam predstavlja metaforu za konceptualizaciju savremenih društvenih sistema. Društvo je u njima izloženo pritiscima, bar sa dve strane: sa jedne strane pritisku za *proširenje javne sfere* po zahtevu grupa koje smatraju da su nepravedno isključene iz tog prostora i koje vrše pritisak za ravnopravno uključjenje u njega, a, sa druge strane, dolazi do pritiska za promenu i proširenje sadržaja unutar tog prostora. U javnoj sferi takvi pritisci mogu naići na specifične odgovore. U jednom slučaju zahtevi nosilaca različitih kultura mogu se tumačiti kao pretnja homogenosti društva i time otvoriti problem bezbednosti, a u drugom mogu potencirati dilemu društvene orijentacije između „tradicionalnog“ i „savremenog“ u ambicijama da se, svojev-

³¹ Kymlicka, Will, *Multicultural Citizenship. Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford: Clarendon Press, 1995, str. 374.

³² Kimlicka, Vil, *Savremena politička filozofija*, Nova srpska politička misao, Beograd, 2009, str. 374.

³³ Taylor, Charles, „The Politics of Recognition“, u: Amy Gutmann (ed.), *Multiculturalism and the Politics of Recognition*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1994, str. 25.

³⁴ Kymlicka, Wil, *op. cit.*, 2009, str. 366.

snim paralelizmom, očuva kontinuitet održivog razvoja i, istovremeno, prihvati širenje heterogenosti društva.

Ukoliko prihvatimo da, kada je reč o politici bezbednosti multikulturalnog društva, je, zapravo, reč o vrednostima liberalnog društva, onda uvođenje tih vrednosti u praksu održivog razvoja u „nova“ društva otvara pitanje prirode konflikata u tim društvima.

Međutim, treba imati u vidu da je i liberalno društvo, u samoj svojoj osnovi, *konfliktno društvo*, da je u liberalnoj ekonomiji izražen takmičarski „tržišni“ odnos, da u liberalnoj politici postoje stalni sukobi oko pitanja *identiteta*, ali i da sve to ne znači da u tom društvu, istovremeno, ne može biti reči i o problemu *nacionalizma*. Naprotiv, želi se reći da je u tim demokratskim društvima reč o političkim sukobima oko pitanja *identiteta koji se individualizuje i svodi na privatni karakter, što ga lišava javnih obeležja*.

Analogno zagovornicima ovih gledišta, smatra se da su u izgradnji liberalnog društva specifična dva politička gledišta, i to: gledište na *identitet* i gledište na *priznavanje identiteta*. U prvom slučaju radi se o *identitetu baziranom na etnicitetu, klasi, rasi ili nacionalnosti*, a u drugom slučaju se radi o *identitetu baziranom na demokratskom građanstvu jednakih sloboda i politici odgovornosti za pojedince koji traže javno priznavanje svoga identiteta*.³⁵ Za analizu bezbednosti multikulturalnog društva značajno je i jedno i drugo gledište.

U analizi bezbednosti multikulturalnog društva, između identiteta i nacionalizma težište treba da bude na problemu identiteta baziranog na etnicitetu, klasi, rasi i nacionalnosti. Međutim, kako je fenomen bezbednosti nedeljivo društveno pitanje, potrebno je uzeti u obzir i identitet baziran na demokratskom građanstvu i na jednakim ljudskim pravima i slobodama. Radi toga, polazno pitanje za analizu ova dva gledišta treba da bude u karakteru njegove *javne sfere kao spoja dva fundamentalna principa – otvorenog i neotvorenog*. Otvoreni model javne sfere podrazumeva javni publicitet i strukturnu odvojenost suverenih grupa građana, tj. njihove privatne sfere u društvu, od javne sfere, odnosno odvojenost referentnih pitanja za društvo i državu. U ovom modelu otvara se prostor za *javnost* i za njenu bezbednost, kao posrednika između jednih i drugih (društva i države). Pojam javnosti podrazumeva građane, koji racionalno raspravljaju o pitanjima od opšteg značaja, na bazi normativnih polazišta, kao što su *racionalnost* (kritičnost), *otvorenost* (transparentnost ili opšta dostupnost) i *suverenost* (odsustvo bilo kakve prinude).

Na osnovu dosadašnjeg razmatranja možemo zaključiti da se politika bezbednosti multikulturalnog društva, pred problemom identiteta u njemu, lomi na *samosvesti javnosti* i „*etnokulturne pravde*“. Na prostoru Srbije i novih društveno-političkih zajednica na prostoru ex-Jugoslavije mogu se zapaziti protivrečni procesi jačanja *identiteta baziranog na etnicitetu*, kao i *identiteta baziranog na demokratskom građanstvu jednakih sloboda* u kome su brojna manjinska prava iz privatne sfere dobila javni

³⁵ Habermas, *op. cit.*

status od „*opšteg interesa*“. U tim procesima uloga javnosti je neprepoznatljiva, bilo u pogledu konfrontacija sa jačanjem identiteta na bazi etniciteta, kao potencijalne pretnje u prevazilaženju tolerantnih granica, bilo u pogledu njihove komunikacione uloge između društva i države.

Multikulturno društvo i društveni identitet

Kada se govori o društvu može se postaviti pitanje zašto je potrebno govoriti i o njegovom identitetu? Pitanje je na prvi pogled i jednostavno i složeno. Jednostavno je ako imamo u vidu da je predstava o društvu upravo u predstavi o njegovom identitetu. Naime, na osnovu identiteta stvara se predstava o zajednici i o pojedincima iz te zajednice, a, sa druge strane, sa tom zajednicom se identifikuju njeni članovi. Međutim, mnogo složenije pitanje se odnosi na društva sa više kultura. Ipak, tu složenost, kao priznanje da u društvu postoji više kultura, treba smatrati prednošću, a ne nedostatkom, jer se svaka kultura obogaćuje dodirima s drugom kulturom, ukoliko se pri tome ne narušava vlastiti identitet. Kada je reč o bezbednosti takvog društva – ona je složeno pitanje jer predstavlja više od običnog zbira bezbednosti pojedinaca i pojedinih kulturnih grupa.

U praksi se javljaju poteškoće u definisanju veze između *bezbednosti društva i društvenog identiteta*. S tim u vezi, Viver upućuje na Gidensovo shvatanje da su „... savremena društva kao ‘*jedinice*’ najčešće nacionalne države ili se temelje na ideji nacionalne države“³⁶. Poseban politički značaj za analizu bezbednosti u njima imaju objektivni pristupi *etnonacionalnim i verskim entitetima*. Saznanja mogu doprineti definisanju bezbednosti društva, kao garancije za njegov opstanak, u uslovima promenljivih uticaja, potencijalnih ili stvarnih pretnji. Opstanak društva podrazumeva održivost njegovih tradicionalnih karakteristika, kao što su jezik, kultura, način udruživanja, vera, nacionalni identitet i običaji.

Zaključak

Iz ovog pokušaja da dam prilog shvatanju bezbednosti kao veoma specifičnog obeležja multikulturnog društva može se zaključiti: prvo, da potpuniji odgovor na ovaj problem zahteva svestran istraživački projekt, posebno u oblasti socijalne psihologije; i, drugo, da se na osnovu ovog rada može govoriti, na nivou opštih pretpostavki, o pretnjama i o identitetu pojedinih zajednica različitih kultura.

Na prostoru ex-SFRJ multikulturni problemi su dodatno opterećeni: procesom „novog“ pluralizma; izgradnjom „novih“ nacionalnih država praćenih ideološkim predrasudama o ulozi većinske nacije; te izazovima da se, na račun nacionalnog iden-

³⁶ Wæver, Ole, *Societal Security: The Concept*, London, 1993, str. 19.

titeta, generišu nepravde i pretnje drugim etničkim i kulturnim grupama. Posmatrano kroz optiku intelektualnih krugova evropskih škola i jednog dela domaćih autoriteta povoljnije izgleda za civilizacijski iskorak iz ideoloških predrasuda prošlosti obećava sve izvesnije učvršćivanje liberalnog modela multikulturalizma, kao mogućeg (kompromisnog) rešenja između protivrečnih tendencija:

- podrške individualnim građanskim zahtevima (lična ostvarenja, unutrašnjost bića, subjektivnost);
- sociokulturoloških zahteva (vrednosti, stilovi života, privatna sfera); kao i
- zahtevima za identitetom (potreba za priznavanjem, afirmacijom posebnosti itd.).

Za bezbednost Srbije, kao multikulturalnog društva, neophodno je ostvariti pretpostavke za revitalizaciju „prvih“ – tradicionalnih vrednosti porodice i socijalnog kapitala kao društvene vrednosti, a zatim obrazovanja i državne uprave.

Nesporno je da sa interesima bezbednosti društva nije spojivo da se, jačanjem jednog identiteta, brišu obeležja multikulturalnosti društveno-političke zajednice, marginalizuje uloga javnosti ili favorizuje moć državne birokratije. Naspram težnje države da se širi i totalno kontroliše sve sfere društva, vredi uložiti više napora za izgradnju civilnog društva i građanskog identiteta. Sve upućuje na zaključak da, u uspostavljenom poverenju između ljudi, multikulturalizam može biti bogatstvo i doprinos dominantnoj kulturi društva i da se mogu ojačati transakcije i podsticati sve vrste kooperativnosti u državi i društvu.

Popis korišćenih i konsultovanih izvora

a) Knjige i studije

1. Avramov, Smilja, *Civilno društvo i nevladine organizacije*, Nova Evropa, Beograd, 2006.
2. Axford, Varrie i dr., *Uvod u politologiju*, Politička kultura, Zagreb, 2002.
3. Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in The Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, 2nd ed., London, 1991.
4. Blekburn, Sejmon, *Oksfordski filozofski rečnik*, prevod sa engleskog, Svetovi, Novi Sad, 1999.
5. Capotorti, Federico, *Studija o pravima osoba koje pripadaju etničkim, verskim i jezičkim manjinama*, UN: New York, 1991.
6. Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije*, prevod sa engleskog, Politička kultura, Zagreb, 2010.
7. Divjak, Slobodan, *Problem identiteta: Kulturno, etničko, nacionalno i individualno*, Službeni glasnik, Beograd, 2006.
8. Frensis Fukujama, *Kraj istorije i poslednji čovek*, CID – Podgorica, 1997.

9. Frensis Fukujama, *Sudar kultura*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1997.
10. Frensis Fukujama, *Građenje države*, Filip Višnjić, Beograd, 2007.
11. Gračova, Tatjana, *Sveta Rusija protiv Hazarije – Algoritmi geopolitike i strategije tajnih ratova svetske zakulise*, prevod sa ruskog, Sveta Rusija, Beograd, 2009.
12. Guskova, Jelena, *Jugoslovenska kriza i Rusija*, IMPP, Beograd, 1996.
13. Habermas, Jürgen, *Racionalnost i politika*, Srpska politička misao, Beograd, 1996.
14. Hantington, Semjuel, *Sukob civilizacija*, Izvori, Zagreb, 1998.
15. Kis, Janos, „Građenje nacije i iza toga“, u: Magda Opalski i Vil Kimlicka (ur.), *Može li se izvoziti liberalni pluralizam*, Beograd, 2002.
16. Kymlicka, Will, *Liberalism, Community and Culture*, Oxford: Clarendon Press, 1991.
17. Kymlicka, Will, *Multicultural Citizenship. Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford: Clarendon Press, 1995.
18. Kimlicka, Vil, „Etnički odnosi i zapadna politička teorija“, *Habitus*, 1 (99), Novi Sad: Centar za multikulturalnost, 1999.
19. Kymlicka, Will, Opalski, Magda, *Can Liberal Pluralism Be Exported?*, Oxford: Oxford University Press, 2001.
20. Kimlicka, Wil, *Savremena politička filozofija*, Nova srpska politička misao, Beograd, 2009.
21. Kuznjecov, Vjačeslav Nikolajevič, *Sociologija bezbednosti*, Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова, Moskva, 2007.
22. Mancur Olson, *The Logic of Collective Action*, Harvard University Press, 1965.
23. Mucchielli, Roger, *La Subversion*, Bordas Paris C. L. C., Paris, 1976.
24. Mill, John Stuart, *O slobodi*, Filip Višnjić, Beograd, 1988.
25. Ostron, Vincent, *Politička teorija složene republike*, Informator, Zagreb, 1989.
26. Pašić, Najdan, *Uporedni politički sistemi*, Institut za političke studije FPN, Beograd, 1981.
27. Rawls, John, *Teorija pravde*, Službeni list – Beograd & CID – Podgorica, 1998.
28. Sassen, Saskia, *Gubitak kontrole? Suverenitet u doba globalizacije*, Beogradski krug, 2004.
29. Simeunović, Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država*, Ogledi, Beograd, 1995.
30. Stanković Pejnović, Vesna, „Identitet i multikulturalizam nacionalnih država na Balkanu“, *Meridijani*, Matica crnogorska, jesen 2010.
31. Stiglitz, Joseph, *Protivrečnosti globalizacije*, SBM.x, Beograd, 2002.
32. Vasović, Vučina, *Savremeni politički sistemi*, Naučna knjiga, Beograd, 1987.
33. Volkov, Vladimir, *Dezinformacija, od trojanskog konja do interneta*, prevod sa francuskog, Naš dom & Age d’Homme, Beograd, 2002.
34. Wæver, Ole, *Societal Security: The Concept*, London, 1993.
35. Todorova, Marija, *Imaginarni Balkan*, Biblioteka XX vek, Beograd, 1999.
36. Taylor, Charles, „The Politics of Recognition“, u: Amy Gutmann (ed.), *Multicul-*

turalism and the Politics of Recognition, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1994.

37. Džin Šarp, *Od diktature do demokratije – rušimo prepreke gradimo mostove*, prevod sa engleskog, Beograd, 1999.

b) Časopisi, dnevni listovi i veb stranice

1. *Novi magazin*, br. 88, 3. januar 2013.
2. <http://www.li.com>.
3. www.politika.rs, *Politika on-line*, 10. februar 2011.
4. *Politika*, 10. februar 2011.
5. www.larepubblica.it.
6. *La Repubblica*, 6. oktobar 2012.
7. www.ilpiccolo.it.
8. *Il Piccolo*, 6. oktobar 2012.
9. *Pečat*, br. 195/2011.

SECURITY MULTICULTURAL SOCIETY

SUMMARY: In the understanding of multiculturalism, European and Anglo-Saxon school, it is about a phenomenon that is related to modern processes in the economy, politics and culture. As such, the establishment is located in a neo-liberal vision of society development, revival and protection of social capital and multicultural values in it. This vision of multiculturalism, at the beginning of the XXI century, the practice is seen in two ways – as a challenge of civilization, but also as a threat to the security of society. Although there is no general consensus regarding the particularities of multiculturalism in contemporary society, as well as indicators of possible threats to the security of society, the paper starts from the socio-economic characteristics, inherent to the practice of liberal society, and threats to security such understandings of society and the state. In the case of this paper, we start from the question of cultural patterns in the structure of the threats of a multicultural society, in the change of ideology at the expense of individualism, collectivism, with a strong tendency to strengthen the identity of the factors of a pluralistic society. The focus in this paper is on the analysis of these issues in South Eastern Europe and the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia in the past two decades. I appreciate that the expected results can help define the scientific forecasts of social development for the future. I believe that this work will be a contribution to the study of security as a contemporary social phenomenon in a very complex socio-economic and cultural processes. This paper is based on secondary sources, such as research contributions by prestigious schools in the world, from Habermas and Francis Fukuyama, Huntington and to one part of the works of local artists.

KEY WORDS: *culture, multicultural, identity, prosperity, well-being, social values, public good, civic identity, liberal society, social capital, security companies, security of the state.*